

XXXV SORTIDA DEL CICLE "CONEGUEM CATALUNYA" L'ALBERA (II)

**La Jonquera
Castell de
Rocabertí
Sant Pere
del Pla de l'Arca
Coll de Panissars
Fort de
Bellaguarda**

**30 DE MAIG DE 1999
SECCIÓ DE CULTURA**

SALUTACIÓ

Tornem a l'ALBERA en una excursió del Cicle "Coneguem Catalunya" després de catorze anys i és la primera vegada que repetim una serra en trenta-cinc edicions.

A més ja anunciem que no serà l'última visita que hi farem ja que estem pensant en un recorregut per la zona més propera al mar.

No és ni molt menys que no hi hagi altres llocs interessants per veure, però aquesta zona que per raons de fets històrics desafortunats ha esdevingut frontera entre dos estats dintre de Catalunya ens ha semblat que l'haviem de conèixer amb més profunditat.

L'excursió d'avui que té unes característiques dintre del cicle, està, però una mica més recolzada en la visita a la tarda d'un indret particularment interessant per la història del nostre país, com és el Coll de Panissars i que creiem que cal conèixer. A part el recorregut a peu ens portarà al castell de Rocabertí i a Sant Pere del Pla de l'Arca, una església preromànica d'un alt interès per la història de l'art català.

Esperem un bon temps i que tot funcioni com està previst

SECCIÓ DE CULTURA DE L'A.E.TALAIA

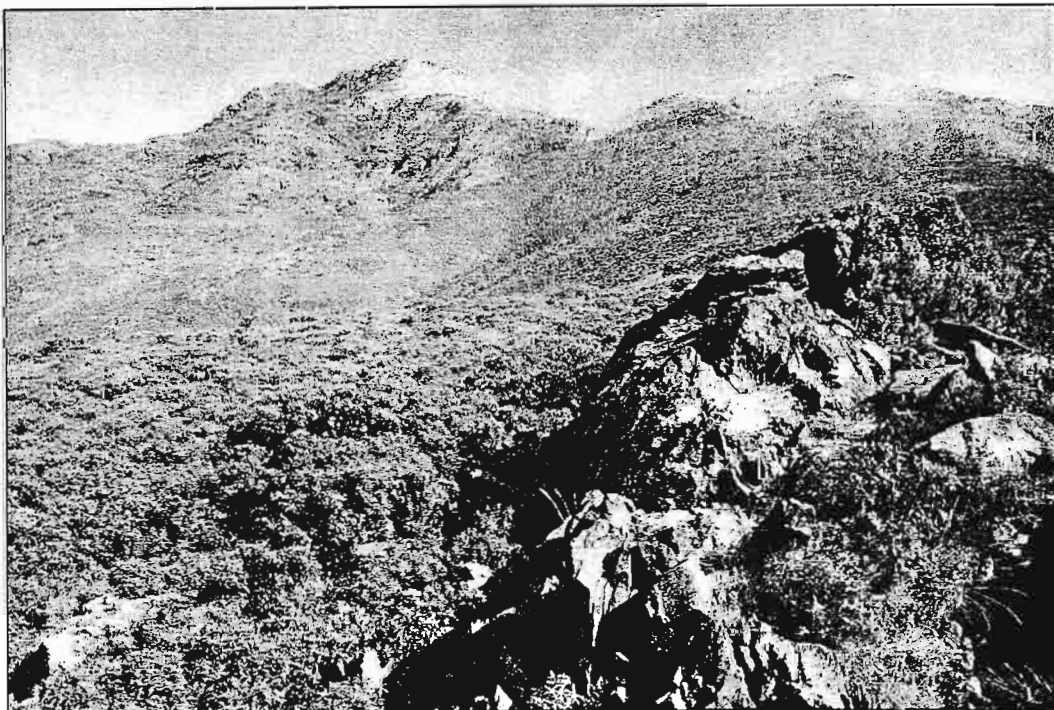
GEOGRAFIA FÍSICA

L'Albera sorgeix, entre les planes d'Argelès i de l'Empordà, com un massís dissimètric, de pendent més abrupta en la vessant vallespirenca, mentre que en l'empordanesa descendeix lentament vers la plana. Forma part del Pirineu axial, amb una estructura de massís muntanyós independent, i correspon a l'última estribació pirinenca amb estacions de caire eurosiberià. La presència de la fageda en la vessant septentrional, denota, des d'un punt de vista fitocenològic, les característiques que es donen en aquest massís, a escassos dotze quilòmetres del mar. Resta fragmentat en la carena pirinenca pels colls de Panissars i de Banyuls, i està coronat per pics de gran altura com el Puig Neulós (1263 m) i el Pic dels Quatre Termes. A l'est davalla vers la mar, amb dues estribacions, l'una vallespirenca amb les Abeilles (Salífort, 980 m) i el Madeloc, i l'altre seguint l'eix axial amb una subunitat muntanyosa de conformació triangular, la serra de la Balmeta, definida pels vèrtexs que la limiten, el coll de Banyuls, el "Vallon du Troc", i el pas de la Vellea amb el Montperdut que enllaça amb la serra de Verdura.

Hom anomena el terreny diluvial de l'Albe-

ra, en llur vessant meridional, aspres centrals. Aquests, de suau pendent, vistos des d'una certa altura, es presenten com un ample pla inclinat que s'enfonsa insensiblement vers la plana i sobre el qual sorgeixen línies de pujols molt aplanats, que s'eleva progressivament fins a la carena. La suau pendent i la perpendicularitat en què reben les radiacions solars, juntament amb la constitució del sòl, seran els factors selectius que incidiran majoritàriament, en la composició faunística.

La constitució triangular de la serra de la Balmeta, determinarà les característiques del terreny diluvial del massís, comportant tres vessants diferenciades que originen tres sistemes de valls amb unes característiques peculiars en cada cas. Una d'aquestes vessants és eminentment marina i forma l'anomenada costa de la Marenda, en els aspres marins. Les seves característiques de petites valls estretes i curtes de gran pendent, dominada per la influència marina i la tramuntana, són factors determinants per l'establiment de les espècies i la composició faunística. En ésser un massís fronterer, la vessant septentrional pertany a l'administració francesa.

Imatge de l'Albera amb el Puig Neulós al fons.

CLIMA

El clima és semblant al de l'Empordà, sobretot a les planes i muntanyes baixes. En la zona d'alta muntanya cap al Conflent és subalpí. A l'Albera és de tipus humit.

La pluviositat és força moderada, en general, a la zona muntanyosa (Canigó, Madres....) alta i mitjana a l'Albera (500 a 700 mm l'any).

El vent més important és la tramuntana. En general la tramuntana bufa quan hi ha baixes pressions al nord d'Europa, i altes a la meseta central. La tramuntana "freda, seca i violenta" (Solé i Sabarís), a l'Empordà es divideix en dues classes: tramuntana canigonenca i tramuntana de

Requesens (Porcius Cató ja digué que la tramuntana "tomba un home armat i una carreta carregada").

Per molts aspectes és un vent benefactor que contribueix a la formació de dunes i afavoreix els conreus i terres de secà. Per això els anys que la tramuntana triga a arribar, es fan pregàries per a invocar-la. A Requesens és cèlebre la processó de la Tramuntana.

Altres vents notables són: el mestral i el carcanet, aquest vent NE- afecta principalment la Cerdanya (del Carlit a la serra del Cadí), per bé que amb una importància minsa en relació amb la de la tramuntana.

VEGETACIÓ

La comunitat vegetal dominant a la part més baixa de la serra de l'Albera és la sureda (*Quercetum ilicis galloprovinciale suberetosum*), bosc de caràcter mediterrani on l'arbre dominant és el suro o alzina surera (*Quercus suber*), relativament abundós a la zona, però prou localitzat i rar en el context ibèric. El sotabosc és constituït per una brolla amb estepes del *Cistion*. Es tracta d'un bosc molt semblant a l'alzinar i en el qual trobem també alzines (*Quercus ilex*). Com arbustos característics podem esmentar els arboços (*Arbutus unedo*) i com a mates les estepes (*Cistus salviifolius*), els brucs (*Erica arborescens*), la bruguerola (*Calluna vulgaris*) i d'altres. En llocs més degradats s'instal·la una brolla arbrada amb pràcticament les mateixes espècies arbustives, però amb pins blancs (*Pinus halepensis*) com a representants arboris, més resistents a condicions adverses, sobretot als focs. També hi trobem garrigues (*Quercetum cocciferae*) amb preponderància de l'arbust que coneixem amb els noms de garric, coscoll o garrolla (*Quercus coccifera*). Sota la cobertura densa i ombrívola de les alzines i vora d'ai-

Sarothamnus scoparius

gua, es poden trobar sorprenentment plantes extramediterrànies com la falguera de rei (*Osmunda regalis*), la canabassa (*Eupatorium cannabinum*) i el càrex pèndul (*Carex pendula*)

Més amunt trobem fragments d'alzinar muntanyenc i de roure de fulla gran (*Querceteum mediterraneo-montanum* i *Querceto-Aceretum opali*). Al primer domina l'alzina, acompanyada del roure martinenc (*Quercus pubescens*). Com arbusts trobem l'aranyoner (*Prunus spinosa*), l'arç blanc (*Crataegus monogyna*), el boix grèvol (*Ilex aquifolium*) i el ginebre o ginebró (*Juniperus communis*), entre d'altres.

El bosc de roure de fulla gran que s'instal·la un xic més amunt i en indrets més fressats i humits que l'anterior, tenim com a dominant el roure que dona nom a la comunitat (*Quercus petraea*), juntament amb exemplars de roure martinenc, alzina, freixe de fulla gran (*Fraxinus excelsior*) i arbusts molts cops coincidint amb els de la comunitat anterior. Al mateix nivell, hi ha també notables extensions de castanyedes, plantades originàriament per l'home per a treure profit dels castanyers (*Castanea sativa*). També plantats, podem observar alguns peus de lledoner (*Celtis australis*).

El bosc que trobem a les parts més elevades de la serra és la fageda amb des-càmpsia flexuosa (*Luzulo nivede-Fagetum*), presidida pel faig (*Fagus sylvatica*). Aquest bosc juntament amb l'anterior que hem citat constitueix el cercle de vegetació eurosiberiana de la zona, mentre que els altres boscos són de caràcter mediterrani. La fageda és extremadament ombrívola i això fa que tingui un sotabosc no gaire dens. Hi podem veure els marxívols (*Helleborus foetidus*), els llorerets (*Daphne laureola*), la gòdua (*Sarothamnus scoparius*) i algun ginebró i boix grèvol, pel que fa als arbusts.

Crataegus monogyna

La part culminal de l'Albera presenta malgrat la feble altitud, pastures d'aspecte gairebé subalpí; les esqueles dels ramats contribueixen a crear un ambient típic de muntanya. Cal dir que aquí les condicions de vida són particularment dures a l'hivern: el gel i la neu, les congestes, el gebre i el vent violent no hi són pas rars.

Als penya-segats costaners hom troba una vegetació molt esparsa amb fonoll marí (*Crithmum maritimum*), armèria del Rosselló (*Armeria ruscinonensis*) i la camforada (*Camphorosma monspeliaca*) de distribució geogràfica exclusivament catalana.

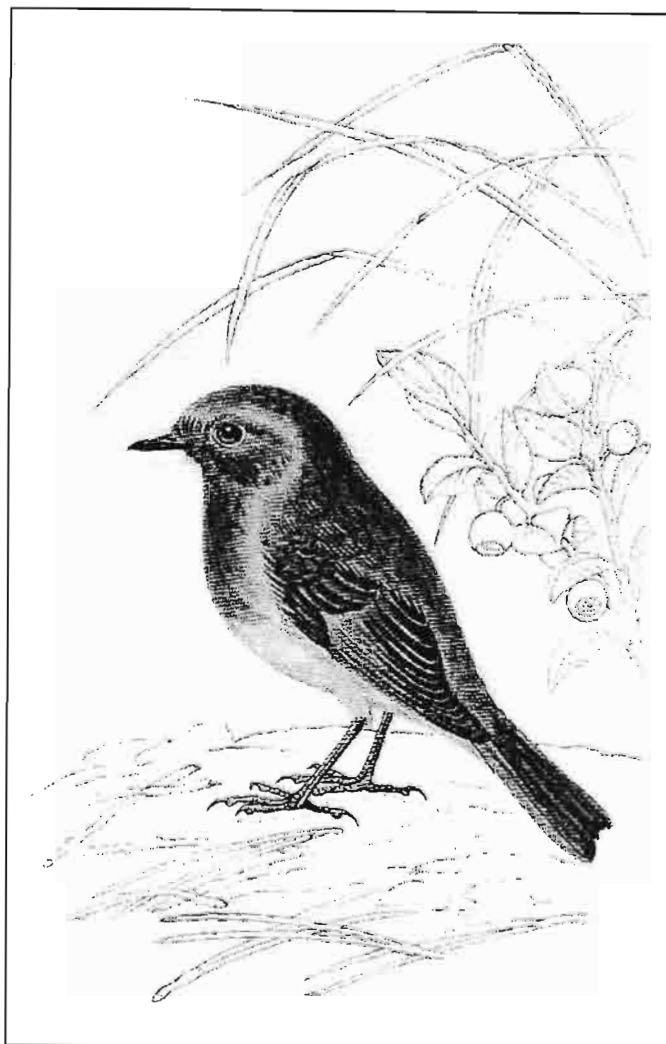
FAUNA

L'Albera és un lloc de trobada, dins una superfície relativament reduïda, de faunes pertanyents a móns diferents de la Mediterrània i de l'Europa mitjana; és una veritable cruïlla. Així, entre els passeriformes hom troba espècies típicament mediterrànies (merla de cua blanca, falciot pàl·lid) com d'altres més aviat medieuropeus (tallarol gros, pica-soques blau, mallerenga d'aigua) i d'altres.

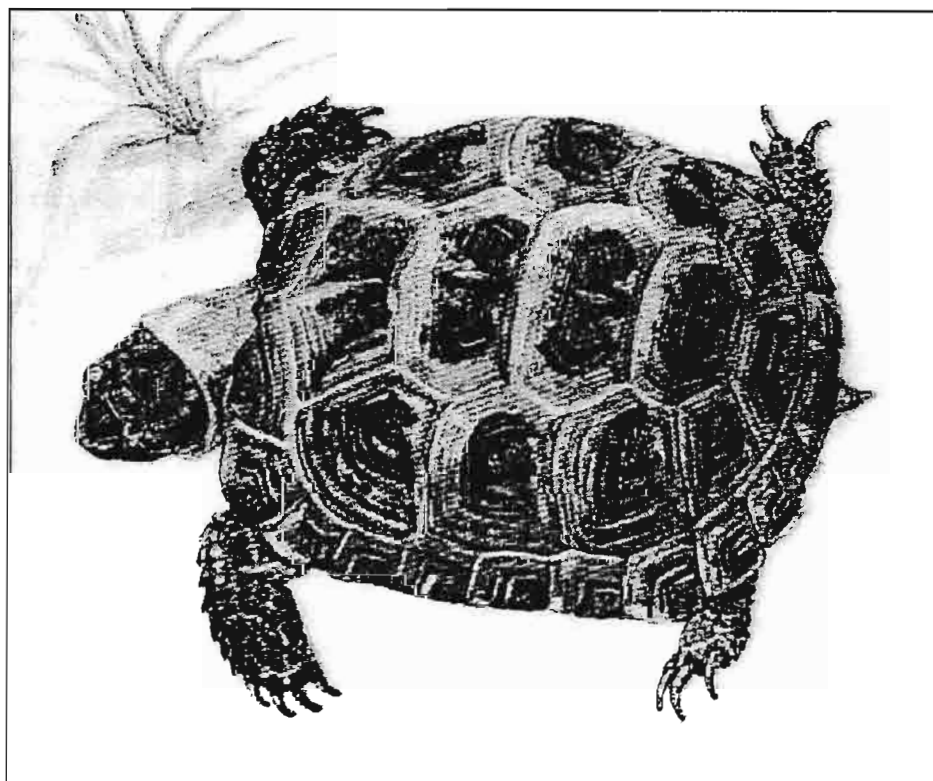
Els grans rapinyaires són presents encara que en nombre reduït.

A part dels mamífers més comuns (porc senglar, guineu, teixó, etc) hom pot trobar la discreta geneta, la rata d'aigua o el ratolí, sense oblidar, a la costa, el dofí comú, extremadament refiat que neda els darrers anys entre la badia de Banyuls i de Cadaqués.

Com a cas a part de la fauna pròpiament feréstec, hem de considerar igualment l'existència d'una raça bovina autòctona de l'Albera coneguda com a "vaca fagina" o "vaca de les Alberes" que cal considerar-la com un element més d'enriquiment dins el conjunt patrimonial d'aquest tram individualitzat del Pirineu Oriental.

Pit roig

Tortuga mediterrània

Entre els nombrosos rèptils, a més dels més comuns (dragó, sargantana), l'Albera amaga veritables rareses com el dragó rosat i la tortuga d'aigua ibèrica i la tortuga mediterrània. Aquesta darrera manté aquí, en una àrea de poques desenes de Km2. L'única població reproductora a la Península Ibèrica. La població, molt aïllada i ja força malmesa, encara que protegida activament, ha sofert un fort cop amb el gran incendi del 1986.

LA COMARCA: L'ALT EMPORDÀ

Situació i característiques generals

La comarca de l'Alt Empordà, situada a l'extrem nord-est del Principat, entre els Pirineus i la Mediterrània, és una de les més extenses del territori català i també una de les comarques més individualitzada des del punt de vista físic. La plana de l'Empordà, entesa en un sentit ampli, és una fossa tectònica d'edat miocènica que va formar un extens golf, obert entre els estreps orientals dels Pirineus i les muntanyes de les Gavarres, que progressivament es va anar omplint amb les aportacions dels rius Ter, Fluvià, Muga i els seus afluents. Per això, actualment, quan es parla de la plana empordanesa, es fa referència pròpiament a aquest antic golf terraplenat, esdevingut una terra predominantment planera, encerclada de muntanyes, però oberta, a llevant, al mar. Una plana repartida entre l'Alt Empordà i el Baix Empordà (també conegut com a Petit Empordà). Aquesta diferenciació física de la plana empordanesa respecte a les terres de l'entorn explica que en aquest territori hi hagi un sentiment de pertinença fortament arrelat. L'escriptor Josep Pla arriba a parlar d'una veritable «claustrofòbia terrenal» per definir l'empordanès, el qual encara que aparentment no ho demostrï, experimenta un viu sentiment d'enyorança quan és lluny de la seva terra. Cal tenir present que la identitat empordanesa es fonamenta en la importància històrica que havia tingut el comtat medieval d'Empúries (nom del qual deriva l'actual d'Empordà). Més enllà de constatar aquest fet, cal remarcar que la divisió actual del territori empordanès és moderna i té un sentit essencialment administratiu.

El paisatge

A la plana, que caracteritza una gran part de la comarca, s'hi distingeixen tres sectors: els *terraprims*, al sector més occidental, que coincideixen amb el peu de muntanya, amb solcs poc favorables a l'agricultura; els *fondals* (també anomenat sector del *terrafort*), a la part

central i més extensa de la plana al·luvial amb sòls molt bons per a l'agricultura i amb aigües freàtiques abundants; les *llaunes* o sector dels aiguamolls, a la franja més propera al litoral, són zones preservades i tenen un alt interès ecològic. La costa completa el paisatge de la comarca: és especialment abrupta i retallada en els extrems nord (península del Cap de Creus) i sud (a la Costa Brava); en canvi, la zona del golf de Roses és més aviat planera i hi coincideixen els cursos baixos dels rius Fluvià i Muga. Al sud de la població de l'Escala trobem els contraforts del Montgrí, aquest massís assenyala, convencionalment, la separació entre el Baix Empordà i l'Alt Empordà.

Des de la perspectiva **climàtica**, un dels trets més característics de l'Empordà és la **tramuntana**, el vent del nord fred, sec i persistent, que dóna una gran lluminositat a l'atmosfera empordanesa.

Josep Pla en un passatge del llibre *El meu país* ens apropa una mica més a aquest fenomen:

«Hi ha dues figures típiques de la tramuntana. Hi ha la forma modesta i rutinària d'aquest vent, entaulat d'una manera habitual sobre les terres del nord del país, i de les quals constitueix un element bàsic. És l'aire de tramuntana, creador del clima més agradable, més tònic, més vivificant, que en aquest país es pot imaginar. És un aire que entra generalment pel coll del Portús, de vegades pel coll de Banyuls, i es projecta d'una manera viva sobre l'Alt i el Baix Empordà...

Però després hi ha una figura meteorològica d'aquest vent, situada sobre una àrea infinitament més vasta, una àrea que abraça tot l'istme del Pirineu i que sembla tenir dos punts extrems: la climatologia atlàntica del Golf de Biscaia i la reguantada del Golf de Gènova. Això forma una figura d'origen ciclònic, un vent huracanat i violentíssim, generalment de llarga duració, i d'escassa comoditat. És la tramuntana que s'emporta teulats i xemeneies,

que tira parets a terra, que bolca vagons i fa tota mena d'estralls en terra i mar.»

Els pobles

A l'Alt Empordà trobarem un bon nombre de topònims amb l'arrel *vila* (Vilamaniscle, Vilamalla, Vilafant, Vilabertran) que, segons el criteri de diversos autors, es corresponen amb antigues vil·les romanes. D'altra banda, també es pot destacar que l'Alt Empordà és la comarca catalana que té més municipis: 68.

A causa de les crisis de la vinya (la fil·loxera) i de l'olivera, la població inicià una davallada general en el darrer terç del segle XIX, però s'inicià la recuperació a partir dels anys seixanta del segle XX amb el desenvolupament turístic i residencial de la zona litoral. Actualment, una bona part de la població es troba a la capital: **Figueres**, que es caracteritza per una gran tradició comercial i és el nucli vertebrador de la comarca.

Figueres

La població està situada al centre de la comarca, compta amb bones vies de comunicació (carretera N-II, autopista A-7 i RENFE) que afavoreixen les relacions amb la resta de Catalunya, França i Europa. La població actual és, aproximadament, de 35.000 habitants.

El batec humà i vital de Figueres es concentra bàsicament a **la Rambla**. Josep Pla en els seus escrits també se'n fa ressò:

«Tot el que avui és la Rambla era un aiguamox amb herbes aquàtiques i, pels cantons, arbres blancs corpulents. Hi havia quatre ponts que travessaven el paratge -un d'ells molt alt i estret, d'aspecte gòtic. La Ribera separava el nucli ciutadà antic del que hom havia construït a l'altra banda, que en realitat era fora dels murs. Les obres i les gestions s'eternitzaren, com és natural que fos així ha-

vent coincidit amb la primera guerra civil o dels Set Anys; però com que totes les coses d'aquest món tenen un final, també s'acabà l'obra de la Rambla de Figueres -l'any 1855.

La Rambla és el que dóna caràcter i personalitat a la Figueres moderna. La vella Figueres es troba al peu de l'església parroquial, que és la part alta de la població. La Figueres moderna té la Rambla com a peça decisiva. La diferència de les dues ciutats és molt marcada, però el conjunt s'ha produït amb una certa solta. De tota manera el que ha donat fama i personalitat i ha contribuït a teoritzar sobre la manera de ser dels empordanesos ha estat la part nova, la Rambla de Figueres. És el conjunt urbà modern, sens dubte, millor de l'Empordà. Ja no es tracta, com és tan corrent en aquest rodal, d'una improvisació de qualsevol manera. La Rambla és una urbanització deliberada i correcta. No és el firal que Napoleó manà de construir en totes les poblacions agrícoles franceses -i en moltes d'italianes- d'una certa importància. És un salónet ciutadà a l'aire lliure per a passejar i conversar. Quan ve el bon temps és una pura i simple delícia, sobretot a la nit quan s'ha entaulat l'aire -només l'aire!- de la tramuntana seca, tònica i lleugera.»

Però també cal destacar altres **llocs d'interès** per poder visitar, a Figueres; com per exemple l'església parroquial de **Sant Pere** (s. XIV), de nau gòtica d'una gran bellesa, ampliada amb un gran absis i un transsepte datat el 1947 que imita el gòtic, el conjunt presenta una notable unitat d'estil. En aquesta església destaca la imatge de la Mare de Déu dels Dolors, de Ramon Amadeu.

La ciutat també compta amb edificis modernistes i noucentistes d'interès, com el **Casino Menestral Figuerenc** (1904), modernista; la **plaça de la indústria**, pel seu urbanisme neoclàssic; la **plaça Nova del Gra**, coberta per una estructura metàl·lica; el **monument a Narcís Monturiol** (1918), noucentista i que es troba al final de la Rambla.

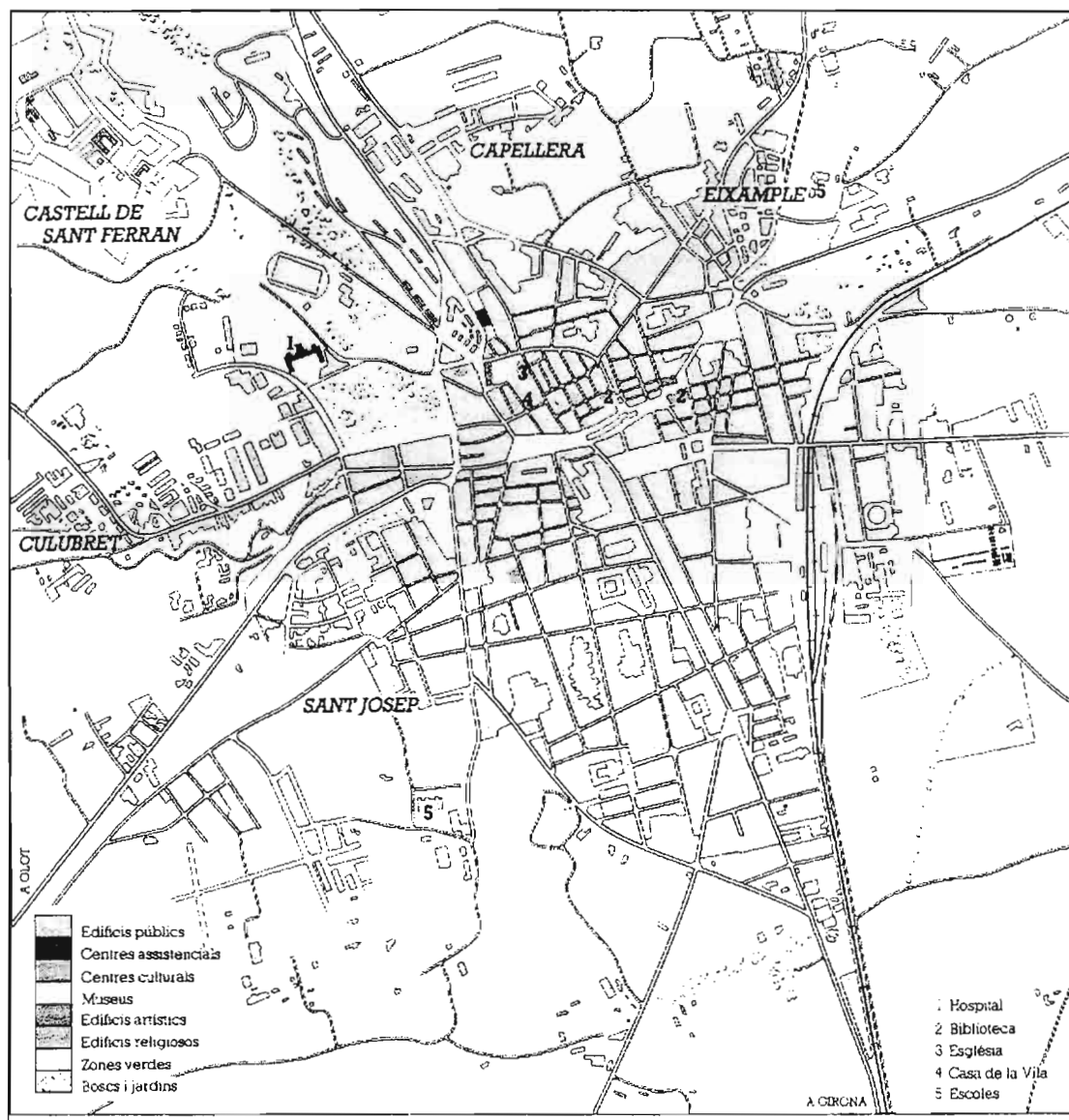
Pel que fa als museus que es poden visitar són recomanables: el **Museu de l'Empordà**, que aplega una notable col·lecció d'arqueologia, art i història de l'Empordà i una mostra de pintura catalana dels segles XIX i XX. I el **Museu del Joguet**, situat a la Rambla, a l'edifici de l'antic Hotel París, on hi ha una interessant exposició de joguines curioses que pràcticament ja no es troben al mercat i que són testimonis de la diversió, l'entreteniment i les rialles dels més petits i per què no, també dels grans.

D'altra banda, també és interessant de visitar ja fora de la vila, el **castell de Sant Ferran** (s. XVIII) situat en una petita elevació. Es tracta d'una antiga fortalesa de planta estrellada, amb un impressionant pati d'armes i doble recinte de muralles.

Pla ens fa la seva descripció en aquest paràgraf extret del llibre *El meu país*:

«El cèlebre castell de Figueres -o castell de Sant Ferran- fou obra d'un Borbó de Madrid, és a dir de la branca més directa dels Borbons de França. S'anomena amb aquest nom, perquè el monarca regnant en el moment de ser projectat i començat a construir (1753) fou Ferran VI... És un castell absolutament grandios. S'ha de veure només des de l'exterior per a fer-se càrrec de la quantitat enorme

de terres que calgué remoure per a construir-lo. Ocupa un espai de 215.000 metres quadrats i el perímetre és de 5.634 metres. Té forma de pentàgon irregular d'estrella, i no hi ha cap punt de la muralla que no pugui ser batut per algun altre lloc de la muralla mateixa. És una construcció de voltes de canó seguit, mantingudes sobre parets que oscil·len entre un metre i mig de gruix i tres metres. Està voltat d'un fossat, té glacis, contraescarpa i camins coberts. Té troneres per a dos-cents canons, pot allotjar fàcilment deu mil homes, té estables magnífics per als animals (cinc-cents cavalls), grans dipòsits per a municions i queviures i, sota la plaça d'armes, quatre enormes cisternes per a un dipòsit d'aigua d'un milió de peus cúbics. A més, rep aigua d'una font del terme de Llers a través d'un aqüeducte en part subterrani i en part descobert. De l'aigua sobrant del castell, se

n'alimentà durant molts anys Figueres.»

Finalment, parlarem d'un dels edificis artístics de la vila que té més fama i amb el qual Figueres és coneguda arreu del món. L'antic **Teatre Municipal** (s. XIX) fou restaurat a partir de 1966. Es va construir una curiosa cúpula de retícula metàl·lica, perquè el disseny que s'havia previst per al nou destí de l'edifici així ho demanava. D'aquesta manera va sorgir el **Teatre Museu Dalí**: obra neoclàssica de l'arquitecte Josep Roca, que posteriorment va ser recreada per l'arquitecte Emili Pérez. Aquesta institució cultural es va inaugurar el 1974 com a museu no convencional dedicat a la figura del pintor Salvador Dalí. Conté obres i muntatges de Dalí -que hi donà classes públiques de dibuix i de pintura-, i la seva concepció i agencament han fet que tot el conjunt hagi esdevingut una autèntica obra personal de l'artista. La majoria d'obres exposades pertanyen al període 1921-1930 amb continguts diversos. També s'hi troben exposicions d'altres autors, com l'obra del seu col·laborador *Pitxot* (Antoni Pichot). L'any 1984 es va adquirir la torre Gorgot, rebatejada amb el nom de torre Galatea. Dalí la va decorar i en feu la seva residència.

Perfil de Salvador Dalí

Salvador Dalí va néixer a Figueres, l'11 de maig de 1904. La seva infantesa va transcórrer entre Figueres i Cadaqués i en aquesta etapa ja demostrava el caràcter excèntric que més endavant el caracteritzaria. Va estudiar a Figueres i només es prenia seriosament les assignatures de dibuix i de pintura, aquesta actitud provocava la preocupació del seu pare, que era notari. Tot i així, el va matricular a la *Escuela de Bellas Artes de San Fernando*, a Madrid per tal d'aprofitar les excepcionals qualitats que demostrava tenir el seu fill. Durant aquest període, Dalí va conèixer Federico García Lorca i Luís Buñuel, amb qui més tard col·laboraria artísticament. Però l'actitud revolucionària que tenia Dalí va provocar la seva expulsió del centre d'estudis. Tot el seu interès era anar a París per conèixer André Breton que havia publicat el *manifest surrealista*, i ho

va aconseguir. A partir del 1926, Salvador Dalí alterna les estades a Figueres amb les visites a París, on coneix Picasso i Joan Miró. El 1929 Gal·la arriba a Cadaqués amb el seu marit Paul Eluard. Dalí i Gal·la es coneixen i a partir d'aquest moment mai més es van tornar a separar. El 1935, Dalí defineix el seu mètode paranòic-crític: «mètode espontani de coneixement irracional dels fenòmens delirants». En aquesta etapa comença la seva popularitat: col·labora en projectes artístics (cinema, teatre), escriu poesia, fa conferències...

Al començament de la guerra civil, Dalí se'n va a Itàlia, més endavant s'instal·la a Califòrnia i, finalment, torna a Portlligat, el 1948. Mentrestant ha dissenyat barrets i vestits, ha publicat el llibre *Vida secreta*, ha realitzat les seves primeres joies, ha col·laborat en projectes de ballet al costat de Coco Chanel i, fins i tot, ha treballat al costat de Hitchcock i Disney, però sobretot no ha deixat de pintar.

La personalitat controvertida d'aquest personatge, que de ben jove ja era palesa (llençava la truita de l'entrepà perquè li disgustava el color groc) i ara es troba en plena efervescència (disfressat de gegant de set metres juntament amb Gal·la i Christian Dior) atrau el públic a Portlligat, que vol conèixer l'home que va assistir a una roda de premsa dins d'un cub «metafísic» per a comunicar el seu «renaixement», i es va presentar a la Sorbona en un *Rolls Royce* ple de coliflors. El 1970 regala el castell de Púbol a Gal·la, la seva musa inspiradora.

La vida de Dalí va estar plena de polèmica i també la seva obra, però el seu llegat artístic ha passat a la història i es pot visitar majoritàriament al Teatre Museu Dalí de Figueres i també en alguns museus dels Estats Units.

Salvador Dalí va morir el 23 de gener de 1989. Les seves restes es troben sota la cúpula del Teatre Museu de Figueres.

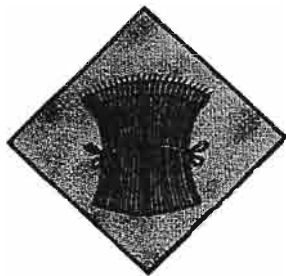
La Jonquera

La vila de la Jonquera es troba a la dreta del Llobregat d'Empordà. Constitueix un típic poble-camí, amb les cases arrencades a banda i banda de l'antic camí francès medieval i modern (pel coll del Portús) que seguia el traçat de l'antiga via romana. Actualment les modernes carreteres passen pels afores del nucli urbà. Al voltant de l'església parroquial, hi ha algunes cases del segle XVII. És notable el conjunt arquitectònic de la plaça i la part posterior de les seves cases, que dona al riu, amb porxos i arc de mig punt i voltes d'arestes.

L'església parroquial de Santa Maria de la Jonquera actual és en la seva major part obra del segle XVIII. La façana és l'únic element que es conserva del temple primitiu, alçat a l'inici del segle XV, amb portada d'arcs de mig punt en degradació, llinda i timpà d'estil romànic ja molt avançat i tardà, amb elements gòtics. A la llinda, amb l'escut dels Rocabertí, figura la data de 1414 i un any abans el bisbe de Girona havia atorgat indulgències als qui contribuissin a restaurar l'església, que constava aleshores com a sufragània de la d'Agullana. El 1569 consta ja com a parròquia independent. Tant el lloc de *Jonquera* esmentat el 1285, com l'església anterior al segle XIV, es trobaven al límit entre els termes parroquials d'Agullana i Sant Miquel de Solans. Aquest indret formà part dels extensos dominis dels Rocabertí els castell dels quals es troba dins el municipi, i encara l'any 1698 la Jonquera, amb Agullana, Darnius i Canadal formava una batllia del comtat de Peralada.

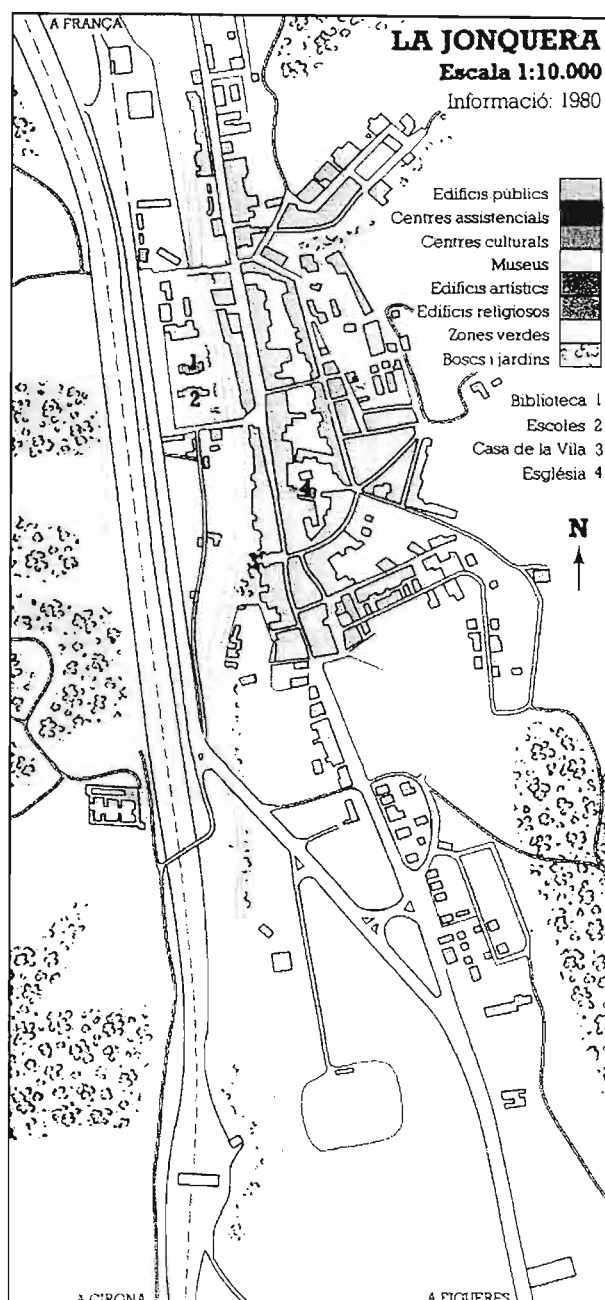
Al carrer Major hi ha el gran casal de Ca N'Amet, de dues plantes i golfes, amb grans cellers subterranis, obra del segle XVIII, on destaquen els salons amb pintures pompeianes. Al mateix carrer també hi ha l'edifici on visqué i morí l'escriptor i excursionista Carles Bosch de la Trinxeria.

Al segle XIX, la industrialització surera afavorí la creació d'associacions de socors mutus com l'antiga societat Mutual, que encara és manté. Té una gran activitat cultural l'agrupació La Cultura Esportiva Jonquerenca. Han

estat pioners del moviment de salvació dels monuments de la comarca Els Amics de Santa Llúcia, tasca continuada pel Centre Excursionista Jonquerenc, que ha fet treballs a Canadal i als Torts, a Sant Pere el Pla de l'Arca i a Santa Maria de Panissars, sempre assessorats adequadament i amb fruits notables.

El tractat dels Pirineus convertí el lloc en frontera i aquesta funció ha marcat l'evolució de la població. Passa prop seu la carretera nacional (N-II) de Barcelona a la Jonquera, que travessa el terme de S a N paral·lelament al curs del Llobregat i que enllaça amb el poble del Portús, i més modernament l'autopista de peatge de Barcelona a la Jonquera, que té una sortida vers la vila, segueix també paral·lelament la carretera i enllaça amb la xarxa d'autopistes franceses.

CASTELL DE ROCABERTÍ

Sembla mentida que aquest munt de runes que avui se'ns posa al mig de la nostra excursió, fos en altre temps el castell i l'origen d'un dels llinatges més importants de la noblesa catalana.

El primer esment de la petita església és de l'època carolíngia en un diploma de Lluís d'Ultramar el 948 i segons Armand de Fluvià, l'any 971 ja es troba documentat un vescomte anomenat Dalmau que ho era de Peralada i tenia drets sobre Rocabertí.

A partir del segle XI el castell surt en nombrosos documents com a posició senyorial del comte d'Empúries i com a patrimoni de la família dels senyors que el posseïen directament, així el 1086 Ramon Guillem de Rocabertí participa en la consagració de l'església de Santa Maria de Panissars.

A principis del segle XI, els vescomtes de Peralada que eren senyors de Rocabertí i Quermançó van abandonà el títol per adoptar el de vescomte de Rocabertí, encara que hi ha confusió sobre qui era realment el propietari. Hem de tenir present que el castell dominava un important pas del Pirineu i la seva situació estratègica el feia cobejat tant

pels comtes d'Empúries com pels del Rosselló, així com per exemple el vescomte Jofre de Rocabertí s'alià amb el del Rosselló i amb el Barcelona Ramon Berenguer IV contra Ponç II d'Empúries.

Els vescomtes de Rocabertí apareixen durant el segle XIII i XIV lluitant al costat del rei. Dalmau morí lluitant a Occitània al costat de Pere el Catòlic, el seu fill Jofre II fent guerra contra els musulmans i Dalmau II en la conquesta de Mallorca.

Els temps van canviant i els vescomtes tornen a residir a Peralada que es converteix així en la capital del vescomtat, la família té gran possessions a tot l'Empordà.

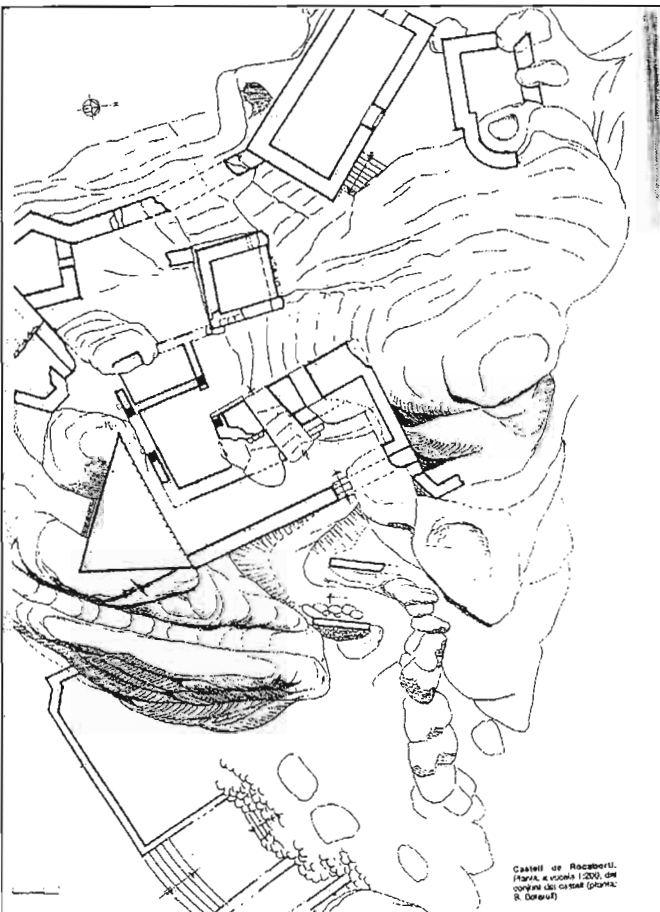
Participen en la conquesta de Sicília i durant la invasió francesa fortifiquen el castell per fer front a un hipotètic setge.

Durant els segles XIV i XV continuen participant en totes les lluites de la corona i estan emparentats amb totes les altres famílies de la noblesa catalana. El llinatge va ser un dels més llargs i extensos del país ja que no es va extingir per via masculina de pares a fills fins a Miquel de Rocabertí-Tagamanent-Descoll d'Icard, que deixà una filla que morí el 1710 encara que poca relació tenien ja amb l'antic castell empordanès.

Avui només queden ruïnes del que fou el cobejat castell de Rocabertí, situades dalt d'un petit turó que domina la vila de la Jonquera i el pas fronterer del Pertús. Les construccions estan adaptades als diferents nivells de la muntanya i com és lògic pertanyen a diverses èpoques.

La superfície total del castell és d'uns 1000 m². L'accés es fa per un camí de zigzag protegit per diferents murs a banda i banda que porta a una portalada que dona pas al recinte, aquest l'únic costat accessible, ja que tota l'altra part és encinglerada.

De totes les construccions que ens queden destaquen les restes de l'església de Sant Romà. Aquesta església va tenir culte fins el segle XIV, quan es va construir la parròquia de la Jonquera. És una capella de petites dimensions, 9 m de llarg per 5,6 m d'amplada, d'una nau amb absis semicircular que ocupa un espai guanyat a la roca.

SANT PERE DEL PLA DE L'ARCA

Amb el nom de Pla de l'Arca és coneguda una contrada força extensa, enlairada a llevant pel coll del Portús. S'estén a mitjorn per la carena de l'Albera on hi ha el coll del Pla de l'Arca i no gaire lluny d'elles les ruïnes del mas del mateix nom, fins a les serres del Calze i de les Canals. En aquest rodalia neix el riu Llobregat de l'Empordà. Les restes de l'església de Sant Pere són a l'esquerra, a migdia del riu, en un planell. L'indret és totalment deshabitat.

Les ruïnes de l'església de Sant Pere quedaren molt emmascarades en construir-hi un mas als segles XVI o XVII. Hom aprofità els murs i integrà l'antic espai del temple al conjunt de l'edifici, que fou completat amb un cos de construcció afegit al costat del migdia.

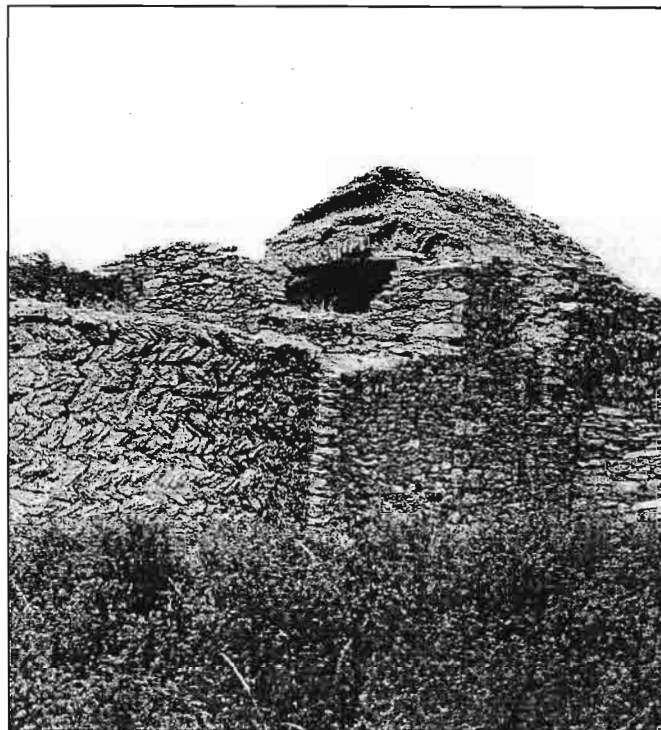
L'església és d'una sola nau coberta amb volta que s'ha conservat únicament en un tram curt del seu extrem de ponent. L'absis té la coberta completament destruïda. Al mur meridional vers l'extrem de ponent, en una de les portes que comunicaven l'antic espai de l'església amb la part de la casa afegida posteriorment, és visible un muntani i la meitat de l'arc de la porta del temple.

S'identifiquen tres finestres. Una és situada al fons de l'absis. Des de l'exterior s'observa la resta d'una altra finestra al costat del migdia de l'absis. L'altre finestra és al centre del frontis.

Al fragment de volta conservat a ponent de la nau s'han conservat, al damunt, les lloses de llicorella de l'antiga coberta.

L'església ha estat bastida amb un aparell fet a base de blocs de granit sense treballar. Aquestes pedres, tot i la irregularitat, es disposen en diferents punts, amb tendència a la sedimentació

horitzontal. Són més nombroses, però les filades de lloses que foren col·locades inclinades en un sol sentit i, encara més, les d'*opus spicatum* sovint perfectament marcat. A. Deulofeu en el seu llibre "L'Empordà, bressol de l'art romànic" descriu

Església de Sant Pere del Pla de l'Arca

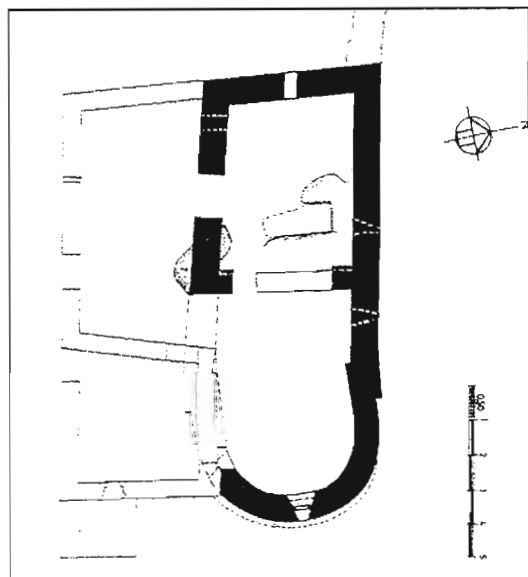
un absis circular amb un *opus spicatum* perfecte. Dins els paraments avui conservats són especialment llargs els rengles d'espiga que es poden veure seguir de cap a cap del mur de l'absis i també al frontis.

Per a les seves característiques formals l'església s'inscriu dins el context de l'arquitectura religiosa que sorgí de l'evolució de les formes preromàniques locals al Rosselló i l'Empordà en el transcurs del segle X.

A l'interior de la nau de l'església de Sant Pere del Pla de l'Arca, s'hi veu una tomba excavada. Com que està colgada s'ignora si és antropomorfa.

Gràcies a la gestió entusiasta del centre Excursionista Jonquerenc, darrerament s'han consolidat les parets de la volta i el que queda de sostre, i així s'ha frenat l'enfonsament total d'aquest monument singular.

Al voltant de l'església hi ha un conjunt de restes disperses de construccions que pertanyen al poblat medieval. En un punt més apartat, vers el sud, ha estat identificada molt recentment l'arca o sepulcre megalític que ha donat nom al lloc.

Planta de l'església de Sant Pere del Pla de l'Arca

FORT DE BELLAGUARDA

El fort de Bellaguarda és la construcció militar que cada vegada que creuem la frontera per anar a la Catalunya Nord veiem a mà esquerra dalt d'un turó. En aquest lloc ja hi havia una construcció militar medieval, però fou entre el 1677 i 1688 després de signat el tractat dels Pirineus que posava la frontera sobre la divisòria d'aigües de l'Albera que els francesos van construir-hi una important fortalesa que fou dissenyada pel famós Vauban, el mateix que va construir Mont-Lluís.

El fort és visitable durant l'estiu de juny a setembre. Nosaltres havíem pactat una visita, però les vacances dels encarregats, impediran que el visitem per dins. No obstant un tomb a l'entorn del fort ens permetrà fer-nos una idea força precisa del lloc.

A l'interior cal destacar un pou excavat a la roca de 62 m de profunditat i 4,85 de diàmetre.

Fins fa poc ha estat caserna militar i en

la seva "curta" vida els fets més importants li han passat a finals del segle XVIII quan les tropes espanyoles del general Ricardos el van ocupar després d'un setge de dos mesos. Era l'any 1793 i el rei d'Espanya atacava a la França revolucionària en la que es va anomenar la Guerra gran, els catalans hi van posar molta il·lusió ja que cent anys després el Rosselló podria tornar a unir-se a la resta del Principat, però el 17 de setembre de 1794 un altre general el marquès de Vallesentoro es rendia a l'exèrcit republicà de Dugommier (enterrat allí fort) després de 134 dies de setge.

El Rosselló aconseguí unir-se a la resta de Catalunya sota l'imperi de Napoleó, però una vegada derrotat aquest es tornà a la situació anterior. Es va perdre una oportunitat de desfer en part el Tractat dels Pirineus, però els espanyols no els preocupava massa el tema.

Fort de Bellaguarda

EL COLL DE PANISSARS I EL PRIORAT DE SANTA MARIA

El coll de Panissars és un dels principals colls per els que es travessa el Pirineu. Avui, gràcies a la nova autopista i carretera que passen pel proper coll del Portús, aquest pas està gairebé oblidat, però antigament fou el pas principal per on els viatgers ja fossin comerciants, peregrins o militars, passaven d'un vessant a l'altre de la muntanya.

En realitat el coll de Panissars està una mica més enlairat que el del Portús i és per això que és aquest el que acabat imposant-se com a pas, però en èpoques reculades era un lloc molt més engorjat. (El propi nom de Portús, vol dir Foradada) i per tant més difícil.

El coll de Panissars, encara que més enlairat, és molt més ampli i permetia una més còmoda comunicació.

Per anar des de les nostres terres a la capital de l'imperi els funcionaris romans, els militars o qui fos, podia fer-ho per via marítima, però en el cas que decidís anar-hi per terra havia de seguir les diferents vies romanes que es van construir i que van

contribuir a la cohesió de tot el món llatí. En el nostre cas la via principal era la **Via Augusta** que arribava fins el Pirineu on es transformava en **Via Domícia**, doncs el lloc on es produí el canvi era precisament al coll de Panissars. Sembla que el nom prové dels soldats que feien la feina de vigilància i control del lloc que eren de la Pannònia.

Fins fa poc hi havia molts dubtes sobre el pas de les vies romanes pel Pirineu a conseqüència de que la condició de frontera havia impedit un estudi arqueològic del lloc, però després de la campanya de 1983 i 1984 s'han

pogut aclarir molts dubtes. Les troballes han confirmat el pas de via romana i sobretot han revelat els vestigis dels fonaments del trofeu pirenaic de Pompeu aixecat al "cim del Pirineu" (*Summum Pyrenaeum*) construït al final de les guerres sertorianes (71 aC.).

Aquest pas fou utilitzat durant molts anys, devia ser molt freqüentat. Fou el lloc de penetració de visigots i francs i donada la intensa relació transpirenca de l'alta edat mitjana, devia veure passar els comtes catalans per fer l'annual visita a l'emperador carolingi o als seus altres comtats del nord, als bisbes i abats per visitar l'arquebisbe de Narbona o per anar a Roma i també els peregrins que es dirigien a tal o qual església a redimir els seus pecats.

Ja se sap que en un lloc de pas hi ha negoci, dit d'una altra manera cal protegir el viatger i així el monestir de Santa Maria d'Arles hi ha construït un priorat sobre les restes del

Vista aèria del coll de Panissars

monument romà utilitzant les mateixes pedres en molts casos (any 1011) encara que ja feia anys que en el lloc hi havia uns habitatges. L'abadia d'Arles posseïa la zona del coll des de molt antic, com es demostra en un document del 878 del rei Lluís el Tartamut, pel mateix document se sap que pertanyia al terme d'Agullana.

No es fins el 1011 que per una butlla del papa Sergi IV saben documentalment de l'existència de l'església de Santa Maria de Panissars depenent d'Arles que diu entre altres coses que fa ser fundada sota la protecció de

l'abat i del comte Bernat de Tallaferro de Besalú, comtat al que pertanyia l'indret, i per tant la fundació ha de ser entre el 994 i el 1011. L'església hauria substituït unes altres construccions en funcions d'hospital de viatgers.

El priorat estava molt ben situat i per tant prosperà moltíssim, però l'any 1262 el rei Jaume I va dividir els seus dominis creant el regne de Mallorca que comprenia el Rosselló i la Cerdanya i el coll de Panissars va resultar ser un punt estratègic de la frontera i a la vegada un perill per l'església de Santa Maria.

El perill es confirmà l'any 1285 quan el rei Pere el Gran va establí al coll i al turó de la Talaia (avui ocupat pel castell de Bellaguarda) el centre d'operacions per impedir el pas del rei de França Felip III l'Ardit que venia amb la intenció de conquerir Catalunya pel seu fill Carles. El 16 de maig d'aquell any les tropes franceses van ser aturades en una primera

temptativa, mesos després les tropes franceses eren derrotades quan tornaven en retirada al seu país.

A l'església de Santa Maria de Panissars, el fet de ser fronterer també l'afavorí alguna vegada, per exemple amb la reunió que van tenir Jaume II de Barcelona i Jaume II de Mallorca en aquest lloc per negociar algunes de les condicions del tractat d'Anagni que l'any 1295 va ratificar el papa Bonifaci VIII.

Però l'any 1659 es signà el tractat dels Pirineus que feia l'Albera i el coll frontera entre França i Espanya. L'església quedava al mig i l'any 1685 van ser enderrocats tot el conjunt d'edificis i va servir de pedrera per construir el fort de Bellaguarda. L'antiga imatge de la Mare de Déu va ser transportada al nou castell i va desaparèixer durant la revolució francesa.

LA BATALLA DEL COLL DE PANISSARS

Quan el rei Pere II el Gran va conquerir Sicília, ho va fer amb l'ajuda dels sicilians (Vespres Sicilianes) i amb la legalitat que li conferia el fet de que la seva dona Constança era l'hereva legítima segons molts punts de vista. Aquesta no era l'opinió del papa Martí IV ni la de Carles d'Anjou germà del rei de França que havia rebut del pontífex el tron de Nàpols i Sicília gràcies en part a les armes (Batalla de Benabento, 26-2-1266) i gràcies a l'hostilitat secular entre el papa i l'emperador.

Al papa no li va agradar gens que el català fes fora de Sicília al seu protegit i va excomunicar al rei Pere (12-11-1282) i el va desposseir dels seus regnes que donà a Carles de Valois, fill del rei de França Felip III l'Ardit.

El rei francès va organitzar tot seguit una croada per poder disposar dels regnes pel seu fill. El primer intent de passar el coll de Panissars va fracassar, ja que el rei Pere havia organitzat la defensa en aquest lloc, però una traïció va portar l'exèrcit francès al coll de la Massana i va poder penetrar a l'Empordà.

Catalunya es disposà a resistir la invasió i Girona fou un obstacle molt dur. El setge fou molt greu per als de dintre, però els de fora també van patir molt, sobretot perquè espera-

ven un reforç per mar que no va arribar gràcies a la destrucció de la flota francesa de Guillem de Lodeve per la flota catalana de Marquet i Mallol al port de Roses i posteriorment rematada a les illes Formigues davant Palamós per Roger de Llúria.

Girona capitulà, però els francesos van haver de retirar-se ja que no podien continuar sense el suport de la flota i tocats com estaven de malalties i per l'esforç bèl·lic. El propi rei estava malalt i va travessar la frontera amb l'litera, ja mort segons Muntaner o morí poc després a Perpinyà segons les cròniques franceses.

El pas de l'exèrcit francès pel coll de Panissars s'efectuà entre els dies 30 de setembre i 1 d'octubre. Pere II va donar l'ordre de deixar passar l'avantguarda on anava el comte de Foix amb 500 cavallers, el primogènit i futur Felip IV de França, el propi rei moribund en una litera i el cardenal llegat del papa. Però el gros de l'exèrcit anava darrera i va rebre una terrible escomesa dels catalans almogàvers i mariners de la flota de Llúria, que feren una veritable carnisseria, van morir 10.000 francesos. Poc després el rei Pere moria a Vilafranca del Penedès, 11-11-1285.

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

Temps parcial

total

0 min 0 h 2 min

Iniciem l'excursió al poble de la Jonquera, davant de la Societat Unió Jonquerenca (112 m), al carrer Major, que seguim en direcció nord.

2 min 0 h 5 min

Tot seguit, arribem al carrer de l'Alzina que ens queda a la dreta; l'hem d'agafar per deixar-lo quasi immediatament i seguir pel carrer de Sant Pere del Pla de l'Arca que hem de deixar en el moment en què fa un revolt molt pronunciat, per continuar per una pista en la mateixa direcció que portàvem.

3 min 0 h 5 min

Deixem la pista per un corriol a l'esquerra, amb senyals grocs, que a partir d'ara seguirem en bona part de l'itinerari i abans que la pista comenci un tram encimentat.

2 min 0 h 7 min

Arribem a una pista, continuem de dret.

3 min 0 h 10 min

Travessem a gual el còrrec de Can Coixa, topònim que recorda l'antiga masia que hi havia a la vora de la carretera de França, prop del barranc.

3 min 0 h 13 min

Arribem a la pista apta per a vehicles que va de la Jonquera al mas Brugat. Anem cap a la dreta. Fa una estona que l'entorn està ple de blocs granítics que fins i tot havien estat explotats per la pedra als anys 80.

8 min 0 h 21 min

Arribem a uns camps de conreu. Aquest lloc s'anomena el Campament, ja que durant la guerra i hagué un camp de presoners.

3 min 0 h 24 min

Un camí surt a la dreta; ens portaria al mas Formincs.

3 min 0 h 27 min

La pista inicia un tram asfaltat.

1 min 0 h 28 min

En un revolt, deixem la pista per continuar per un corriol a la dreta, entre boscos d'alzines.

12 min 0 h 40 min

Tornem a trobar la pista, ara encimentada, que agafarem a la dreta.

5 min 0 h 45 min

Travessem el còrrec de mas Brugat; a la dreta, molt malmesa, hi ha la font de mas Brugat i, immediatament, agafem a la dreta un camí amb una filera de xiprers, força malmès.

4 min 0 h 49 min

Mas Brugat (330 m). L'edifici ens queda a l'esquerra. És una casa gran situada damunt d'un bloc granític, pintada de blanc i amb rajoles, molt ben cuidada i en explotació. Nosaltres girarem a la dreta.

4 min 0 h 53 min

Tornem a trobar el còrrec de mas Brugat i el corriol s'enfila per l'altre vessant. Passat el terreny hi ha la malmesa font de l'Apotecari. Ara s'inicia la forta pujada al castell de Rocabertí per un camí de llaçades entre una espessa vegetació, restes del que fou el bosc de l'Albera abans de l'incendi de l'any 1986.

11 min 1 h 4 min

Fem una parada de dos minuts al mig de la pujada, en unes roques en equilibri que ens recorden la Sidobre. És la Cadira d'en Pau Armet.

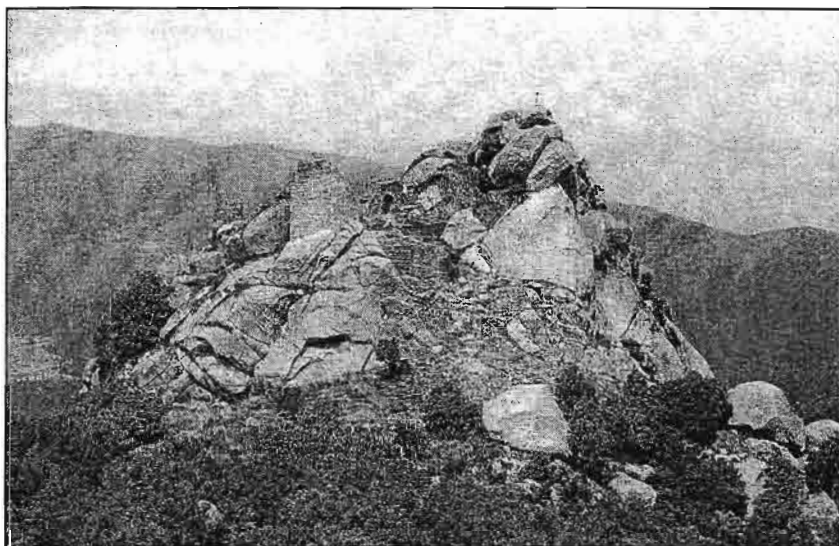
2 min 1 h 6 min

Tornem a ascendir cap al castell.

9 min 1 h 15 min

Arribem a dalt d'un collet on hi ha un cartell indicador més enllà, agafant el camí de la dreta, un cartell explicatiu sobre el castell de Rocabertí que tenim davant.

3 min 1 h 18 min

L'encinglerat castell de Rocabertí

Castell de Rocabertí (499 m). Aquí farem una parada de **20 minuts** per poder gaudir de l'indret, resseguint tots els seus racons.

20 min 1 h 38 min

Ens retrobem al peu del castell per continuar l'excursió. Hem de retornar al pal indicador de la cruïlla i agafar un corriol cap a la dreta que, una mica esborrat, va pujant més o menys per la carena. Hi ha senyals grocs que cal anar buscant.

28 min 2 h 6 min

Quan tot just la carena es fa més amable, hi ha les restes de la Bastida (650 m), un castell visigòtic, segons el cartell situat en un punt estratègic per sobre del castell de Rocabertí. Fem una petita anada al castell (voluntària).

8 min 2 h 14 min

Cruïlla de corriols amb cartell anunciador: anirem cap a l'esquerra. Estem passant per l'antic camí que anava de Santa Llúcia al Pla de l'Arca, desembrossat de fa poc. El lloc on estem s'anomena l'Estanyol. Hem de buscar els senyals grocs per no perdre'n's en algun tram.

7 min 2 h 21 min

Passem pel costat de la font del Massa. Estem resseguint el vessant ponentí de la serra del Calze, planejant a mig aire per la capçalera del còrrec del mas Brugat.

5 min 2 h 26 min

Travessem la torrentera.

15 min 2 h 41 min

Passem per un lloc quasi sempre humit. En aquest sector, anys enrere s'hi plantaven patates per sembrar.

5 min 2 h 46 min

Coll dels Fangassos (692 m).

Des del coll ja es descobreix el Pla de l'Arca amb el fonal per on baixa el riu Llobregat d'Empordà. Lluny i a llevant, veiem el cim del Puig Neulós amb les seves antenes; davant nostre, la carena fronterera amb la collada del Pla de l'Arca; cap al nord, el Vallespir i una mica més lluny, les Corberes; una mica més a l'esquerra, el Canigó i girant més, el Roc de la Frausa, el Bassegoda, etc. Continuem per la pista de dret.

4 min 2 h 50 min

Agafem un camí a l'esquerra amb senyals de GR (vermelles i blanques).

2 min 2 h 52 min

Arribem a un rètol que ens indica que pel camí de l'esquerra aniríem al dolmen dels Pedreguers. Continuem avall.

10 min 3 h 2 min

Sant Pere del Pla de l'Arca. Farem una parada de **25 minuts**, suficients per visitar la petita església i per anar, si es vol, a les mines de Sant Pere, a partir d'un cartell que hem vist abans d'arribar. Les mines, d'or i arseni, foren explotades a principis de segle, des del 1914 fins al 1940.

25 min 3 h 27 min

Ens situem a la cruïlla on hi ha el cartell que ens indica el corriol que mena a Mas Brugat. El camí, primer planer, té unes interessants vistes sobre el Portús i el fort de Bellaguarda, construït pel famós Vauban entre 1677 i 1688, després que en el tractat dels Pirineus, França i Espanya es repartissin Catalunya i establissin la frontera a la carena de l'Albera.

Darrera del castell veiem el coll de Panissars, indret per on passaven els antics camins que travessaven els Pirineus i on hi ha restes romanes i d'una església on es va desenvolupar la famosa batalla en què els catalans van derrotar l'exèrcit del rei de França, Felip III l'Ardit, que fugia malalt i que morí a Perpinyà l'any 1285.

El corriol baixa decididament, amb boniques vistes sobre el castell de Rocabertí.

35 min 4 h 2 min

Arribem a una pista, cal anar cap a la dreta.

8 min 4 h 10 min

Trobem una pista, continuem cap a l'esquerra.

3 min 4 h 13 min

Veiem el mas Brugat; anem cap a la dreta per una pista encimentada.

2 min 4 h 15 min

Tornem a ser a la font de Mas Brugat on travessem el còrrec per un pontet.

4 min 4 h 19 min

Agafem un corriol a l'esquerra.

10 min 4 h 29 min

Retornem a la pista que no deixarem fins a la Jonquera.

19 min 4 h 46 min

La Jonquera. Hi arribem per darrera de la caserna de la Guàrdia Civil i entrem al poble pel carrer Major.

Opus Spicatum a l'església de Sant Pere del Pla de l'Arca

FI DE L'EXCURSIÓ D'AVUI

BIBLIOGRAFIA

BARRAL I ALTET, X. 1981. **L'Art Pre-romànic a Catalunya**. Edicions 62. Barcelona.

BATLLE, C: 1988.**L'Expansió baixmedieval (segles XIII-XV)**. Història de Catalunya. Vol.III. Edicions 62. Barcelona.

BEATO, F.& K.CARRETÉ. 1991.Castell de Rocabertí i ermita de Santa Llúcia. **Revista Muntanya**. 778:242-247.

DEULOFEU, A. 1978. **L'Empordà, origen de l'art romànic**. Editorial Emporitana. Figueres.

ORTA,J. et al. 1992. **Espais Naturals**. Història Natural dels Països Catalans. Enciclopèdia Catalana, S.A. Barcelona.

PLA, J. 1992.**Obra completa**. Edicions Destino S.A:

ROVIRA I VIRGILI, A. 1979. **Història de Catalunya**. Vol V. Ed. Gran Enciclopèdia Basca. Bilbao.

SOBREQUÉS VIDAL, S. 1970. **Els barons de Catalunya**. Edicions Vicens Vives. Barcelona.

SOLDEVILA, F. 1962. **Història de Catalunya**. Editorial Alpha. Barcelona.

SOLDEVILA, F. 1971. **Crònica de Bernat Desclot (Les quatre grans cròniques)**. Editorial Selecta. Barcelona.

VALLÈS I XIRAU, J. 1985. Breu introducció al paisatge de l'Albera. Informe **Salvem l'Albera** (inèdit).

CATALUNYA ROMÀNICA. L'Empordà. Vol. IX. Enciclopèdia Catalana. 1990.

DESCOBRIR CATALUNYA POBLE A POBLE, Avui. 1994.

GRAN ENCICLOPÈDIA CATALANA. Vol. 22. Segona edició. 1989.

GRAN GEOGRAFIA COMARCAL DE CATALUNYA. L'Empordà. Vol. IV. Enciclopèdia Catalana S.A. Barcelona. 1981.

GRAN GEOGRAFIA COMARCAL DE CATALUNYA. El Vallespir, el Conflent, el Capcir i la Cerdanya. Vol. XV. Enciclopèdia Catalana S.A. Barcelona. 1985.

Informe **Salvem l'Albera** (inèdit). 27 p. 1985.

